

Інформаційна довідка щодо тенденцій правового регулювання народних художніх промислів в Україні*

Анотація. В Інформаційній довідці викладено інформацію щодо стану законодавчого забезпечення галузі народних художніх промислів у контексті аналізу проекту Закону України «Про народні художні промисли» (реєстр. № 11526 від 28.08.2024 р.). Визначено прогалини та проаналізовано тенденції розвитку законодавства України щодо регулювання народних художніх промислів, а також заходів підтримки збереження, розвитку та фінансування культурних індустрій на рівні Європейського Союзу.

Ключові слова: креативна індустрія, креативна економіка, креативна культура, майстер народного художнього промислу, народний художній промисел, народне ремесло, осередок народного художнього промислу.

Вступ.

Народні художні промисли – один з орієнтирів, на якому ґрунтується автентичність Української нації, і через який висвітлюється самотутність її культури й національної ідентичності. Боротьба народу України за свободу і незалежність доводить важливість державного сприяння зазначеному сегменту культури не лише в площині збереження цивілізаційної спадщини українців, а й його підтримки.

Урахуванню підлягають організаційно-правові засади сучасної регуляторної політики щодо креативних індустрій в ЄС, у межах якої ухвалюються цілісні програмні документи, положення яких спрямовані одночасно на вирішення питань фінансування і розвитку креативних індустрій шляхом створення нових робочих місць, реалізації різноманітних проектів на певний період часу тощо. У цьому контексті доцільно згадати про Рамкову Програму Європейської Комісії з підтримки культурного та аудіовізуального секторів «Креативна Європа»¹ із бюджетом у 2,44 млрд євро на 2021–2027 роки (відповідна програма на 2014–2020 роки мала бюджет 1,47 млрд євро). Із грудня 2021 року Україна бере участь у згаданій Програмі «Креативна Європа» на основі ратифікованої Угоди².

Основна частина.

Проект Закону України «Про народні художні промисли» (реєстр. № 11526 від 28.08.2024³) зареєстровано як новий цілісний законодавчий акт, метою якого, як зазначено в пояснювальній записці⁴, «є створення правових, економічних та

¹ Creative Europe Programme 2021-2027. URL: <https://www.kreativnievropa.cz/co5fokmmap3aa309/uploads/2021/11/creative-europe-2021-2027-brochure-web.pdf>; Creative Europe. About the Programme. URL: https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/creative-europe_en

² Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі «Креативна Європа» (2021-2027): Закон України від 15.12.2021 р. № 1963-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1963-20#n2>; Угода між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі «Креативна Європа» (2021-2027). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-21#Text

³ Про народні художні промисли: проект Закону України від 28.08. 2024 р. №11526. Картка законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44803>

⁴ Пояснювальна записка до проекту Закону «Про народні художні промисли» № 11526 від 28.08.2024р. : Картка законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44803>

організаційних умов для запровадження механізму обліку, збереження та використання даних про майстрів народних художніх промислів шляхом створення Державного реєстру майстрів народних художніх промислів...». Прийняття зазначеного Закону передбачає втрату чинності Закону України «Про народні художні промисли» від 21.06.2001 р. № 2547-III.

Як вбачається з презентованої авторами законодавчої ініціативи мети законопроекту, пропонується створення Державного реєстру майстрів народних художніх промислів (далі – Реєстр). На нашу думку, така законодавча ініціатива може бути реалізована шляхом внесення відповідних змін до чинного Закону України «Про народні художні промисли»⁵ (далі – Закон) і не потребує прийняття нового цілісного законодавчого акта.

На наш погляд, пропонований підхід порушує принцип системності формування національного законодавства, який передбачає послідовність у законотворенні і забезпечує упорядкованість законодавства. Водночас автори проекту зазначають про існування проблеми «... невідповідності нормативно-правової бази, яка регулює діяльність в галузі народних художніх промислів, реальному стану суспільних відносин...», що лише підтверджує актуальність багаторічної фахової дискусії про необхідність модернізації сектору народних художніх промислів⁶, а саме, пошуку адаптивних підходів у цій сфері, створення нових методів підтримки та розвитку цієї галузі, застосування альтернативних джерел фінансування тощо. Попри це, аналіз положень законопроекту свідчить про наявність дублювання більшості положень чинного Закону та відсутність дієвих законодавчих механізмів для комплексного вирішення питання реформування сфери народних художніх промислів (окрім положень щодо створення і ведення Реєстру). Так, Закон налічує 17 статей, а законопроект – 14 статей, більшість з яких є змістовно тотожними Закону.

Варто зауважити, що нормативно-правові акти, що регулюють відносини в галузі народних художніх промислів, зокрема: постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Закону України «Про народні художні промисли»⁷, Указ Президента України «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні»⁸ здебільшого мають положення декларативного характеру. Наразі не прийнято жодної державної програми, яка б визначала основні засади функціонування і розвитку народних художніх промислів в Україні, а Державна програма

⁵ Про народні художні промисли: Закон України від 21.06.2001 р. № 2547-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2547-14#Text>

⁶ Гафурова О.В., Дейнега М.А. Народні художні промисли в Україні: проблеми правового регулювання. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва*. 2017, № 3. С. 28-32; Традиційні народні ремесла як важлива складова креативних індустрій: оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами за 2017–2018 роки. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematchi_oglyadi/2018/Remesla%20ta%20kreaty%60vni%20industriyi.pdf

⁷ Деякі питання реалізації Закону України «Про народні художні промисли»: постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 283. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/283-2002-%D0%BF#Text>

⁸ Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні: Указ Президента України від 06.06.2006 р. № 481/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/2006#Text>

збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на період до 2010 р.⁹ мала часові рамки.

Вдається, що законодавчі ініціативи з цього питання слід скеровувати на відповідні зміни до діючих законів, насамперед у сферах земельного, цивільного (авторського), податкового законодавства, інвестиційної діяльності тощо. Зокрема, врегулювання потребує визначення режиму земель осередків народних художніх промислів – «територій, у межах яких історично склалися і розвиваються відповідно до самобутніх традицій народні художні промисли» (абзац третій статті 1, стаття 7 Закону). Зазначені землі можуть бути віднесені до земель історико-культурного призначення, однак відповідно до статті 53 Земельного кодексу України¹⁰, цього не передбачено. Не менш актуальним є врегулювання статусу підприємств народних художніх промислів – підприємств, у випуску товарів і послуг яких виробли народних художніх промислів становлять не менш як 60 % загальної вартості товарів і послуг за відповідний звітний період (стаття 9 Закону). Варто зазначити, що положення статті 7 Закону (у редакції статті 12 законопроекту) фактично повністю дублюються і мають декларативний характер, а окремі положення щодо законодавчого визначення статусу підприємств народних художніх промислів відсутні в тексті законопроекту, незважаючи на те, що у статті 1 законопроекту міститься визначення терміну «підприємства народних художніх промислів» (пункт 7 частини першої статті 1). Без змін відтворено й положення щодо фінансування діяльності суб'єктів народних художніх промислів.

Законодавча ініціатива, на нашу думку, не враховує наявність змін, внесених у 2018 році до Закону України «Про культуру»¹¹. Ідеться про визначення терміну «креативні індустрії – види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та / або креативне вираження». Також варто зазначити, що розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій»¹² народні художні промисли віднесено до індивідуальної мистецької діяльності (код 90.03 згідно з Національним класифікатором України ДК 009:2010).

Недоліком законопроекту, на нашу думку, є відсутність його спрямованості на осучаснення визначення народних художніх промислів як видів креативної культури (індустрії). Наприклад, це стосується понять «народний художній промисел», «виріб народного художнього промислу» тощо.

Пропонована редакція статті 2 законопроекту не відносить до законодавства України про народні художні промисли Цивільний кодекс України, Земельний кодекс України, закони України «Про культуру», «Про авторське право та суміжні права».

⁹ Про затвердження Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на період до 2010 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 768. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-2007-%D0%BF#Text>

¹⁰ Земельний кодекс України: Закон від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#n440>

¹¹ Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

¹² Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.04.2019 р. № 265-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2019-%D1%80#Text>

Висновки.

Аналіз положень проекту Закону України «Про народні художні промисли» (реєстр. № 11526 від 28.08.2024 р.), на нашу думку, свідчить про наявність дублювання ними положень Закону України «Про народні художні промисли». Пропонованою новелою є лише створення Державного реєстру майстрів народних художніх промислів, що може бути врегульовано шляхом внесення змін до чинного Закону України «Про народні художні промисли».

Регуляторна політика в Україні щодо креативних індустрій, очевидно, повинна ґрунтуватися на підходах, які застосовані в ЄС, а саме: ухвалення цілісних програмних документів, які одночасно передбачатимуть державне фінансування і визначатимуть умови приватного фінансування проектів у сфері народних художніх промислів; створення сприятливих податкових умов для суб'єктів діяльності у сфері народного художнього промислу, стимулювання залучення інвестицій і забезпечення інформаційного супроводу популяризації народних художніх промислів на вітчизняному і міжнародному ринках.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції викладені в документі не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.